

Raportti

Affektiivisiä yhteisöjä analysoimassa

Kulttuurintutkimuksen kesäkoulu
Affective Communities 10.–12.8.2022

Affektit ovat lähes koko 2000-luvun ajan kiinnostaneet kulttuurintutkijoita. Kahden pitkältä tuntuneen pandemiavuoden jälkeen Kulttuurintutkimuksen seuran ja Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen järjestämä kesäkoulu kokosi yhteen affektien tutkimuksesta kiinnostuneita tohtoriopiskelijoita, vastavalmistuneita tohtoreita ja aiheen parissa työskenteleviä kokeneita tutkijoita Suomesta ja muualta Euroopasta. Koska affektiivisten ja runsaasti keskustelua herättävien aiheiden tutkiminen voi olla haastavaa, verkostoituminen ja keskusteleminen muiden, samankaltaisten teemojen parissa työskentelevien kollegoiden kanssa tekee hyvää niin tutkijoille kuin tutkimuksellekin. Tällaiseksi yhteen tuovaksi ja hyvää akateemista keskustelua synnyttäväksi tapahtumaksi kesäkoulu järjestettiin.

Tunteet kietoutuvat kulttuuriin, mediaan ja valtaan erottamattomasti. Ihmistieteiden niin sanottu ”affektiivinen käänne” näkyy erityisen vahvas-

ti kulttuurintutkimuksessa, jossa tunteiden esikielellisyyden tai sisäsyntyisyyden sijaan huomio kiinnittyy tunteiden merkitykseen ihmisten välisissä kohtaamisissa. Affektit ovat jatkuvassa liikkeessä ihmisten ja yhteisöjen välillä: ne saavat muotonsa sosiaalisissa kohtaamisissa ja ovat siten nivoutuneet lähtemättömästi julkiseen tilaan. Dynaamisuudesta ja liikkuvuudesta huolimatta affektit usein vahvistavat jo olemassa olevia kulttuurisia rakenteita. Kulttuurintutkimuksessa tämä sosiaalinen, intersubjektiivinen ja valtarakenteisiin kiinnittynyt tunne otetaan tarkastelun kohteeksi: minkälaisia tunneyhteisöjä nykykulttuurissa muodostuu, ja miten yhteisöt rakentuvat affektiivisesti ”painavien” (tai ”tahmeiden”) yhteiskunnallisten teemojen – nationalismi, rasismi, feminismi, ilmastonmuutos, eläinten oikeudet, seksuaalisuus, kuolema – ympärille? Miten affektit kiertävät ja kiinnittyvät kohteisiinsa yhteisöjen sisällä ja välillä?

Affektiivisuuden, kulttuurin, vallan ja tunneyhteisöjen teemoihin syvennettiin elokuussa kansainvälisessä kesäkoulussa, joka oli suunnattu väitöskirjatutkijoille ja tutkijanuransa alussa oleville tohtoreille. Kesäkoulu *Affective Communities* järjestettiin Jyväskylän yliopistossa. Kulttuurintutkimuksen seura on järjestänyt kesäkouluja yhteistyössä Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutki-

muskeskuksen kanssa jo pitkään, mutta pandemian vuoksi tapahtuma on ollut tauolla. Innostus kesäkoulun järjestämiseen syntyi Kulttuurintutkimuksen seuran kokouksessa alkuvuodesta, ja ajan kohtaiseksi teemaksi valikoitui tunneyhteisöt.

Kesäkoulun järjestelytoimikuntaan kuuluivat Jyväskylän yliopistosta nykykulttuurin tutkimuksen yliopistolehtori sekä kulttuurintutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen dosentti Tuija Saresma, nykykulttuurin tutkimuksen väitöskirjatutkija Johanna Turunen, taidehistorian tutkijatohtori Heidi Kosonen sekä tutkimusavustaja Miia Tikka. Kesäkoulun pääpuhujina toimivat itsenäinen tutkija, antropologi ja professori Peter Hervik, kulttuurintutkimuksen dosentti ja tietokirjailija Olli Löytty, median ja viestinnän professori Kaarina Nikunen sekä sukupuolentutkimuksen professori Leena-Maija Rossi.

Päättymättömältä tuntuneen pandemia-ajan sekä lukuisten kädenlämpöisten etäkonferenssien jälkeen kasvokkain luentojen kuunteleminen, keskusteluihin osallistuminen ja niiden seuraaminen, asiantuntevan palautteen saaminen sekä kesäkoulupäivien jälkeinen yhteinen ajanvietto antoivat kaivatun lähtölaukauksen uuteen lukuvuoteen. Erityisesti kaunis Jyväskylän yliopistokampus, mukavat ja asiantuntevat järjes-

täjät ja lämmin elokuinen sää loivat mainiot puitteet kokoontumiseen kulttuurintutkimuksellisten teemojen parissa.

Kesäkoulun affektiivinen miljöö

Kesäkoulu järjestettiin Jyväskylän yliopiston seminaarinmäen kampuksella luonnonvaloa tulvivassa Lyhty-rakennuksessa. Seminaarinmäen kampus on ensimmäinen ja ainoa kohde Suomessa ja Pohjoismaissa, joka on saanut Euroopan kulttuuriperintötunnuksen. Tunnuksia on myönnetty vuodesta 2013 alkaen Euroopan komission toimesta sellaisille Euroopan unionin alueella sijaitseville kohteille, jotka ovat tärkeitä Euroopan historian, kulttuurin ja yh-

dentymisen kannalta (Ässämäki 2022).

Harjulla sijaitsevalla Seminaarinmäen kampuksella on 1800-luvun lopulta asti rakennuksia, joissa näkyy muun muassa Alvar Aallon, Arto Sipisen ja Constantin Kiseleffin arkkitehtuurin kädenjälki (Jyväskylän yliopisto 2022). Leikkimielisesti ”humanistikukulana” tunnetulla Seminaarinmäellä sijaitsevat Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta sekä liikuntatieteellinen tiedekunta.

Eri alojen tohtoriopiskelijoita saapui kesäkouluun Suomesta ja muualta Euroopasta yhteensä 16. Kolmepäiväinen kesäkoulu koostui neljästä keynote-luennoista, jotka olivat avoimia kaikille kiinnostuneille. Luentoja pystyi seuraamaan

suorana myös etäyhteydellä Zoomin kautta. Luentojen lisäksi ohjelmaan kuului kuusi löyhästi teemoiteltua sessiota, joissa kaksi tai kolme tohtoriopiskelijaa esittelivät työn alla olevia tutkimusartikkeleitaan ja saivat palautetta muilta osallistujilta sekä erityisesti kulloisenkin session pääopettajaksi nimetyltä tutkijalta.

Luentoja tunneyhteisöjen tutkimuksen kentältä

Keskiviikkona kesäkoulun käynnisti median ja viestinnän tutkimuksen professori Kaarina Nikunen Tampereen yliopistosta luennollaan *Feeling Together? Collective Production of Emotions and Affects in the Digital Age*. Esitelmässään Nikunen käsitteli tunteiden ja affektien entistä tiiviimpää vuorovaikutusta poliittisten, sosiaalisten, kulttuuristen, taloudellisten ja teknologisten kenttien kanssa. Nikunen viittaa tässä yhteydessä digitaaliseen aikakauteen, jossa elämme, ja siinä toteutuvaan ”affektiiviseen kapitalismiin”: tunteilla on entistä suurempi vaikutus toimintatapoihimme ja ne ulottuvat entistä syvemmälle yksityiselämän alueelle. Luento lähestyi tunneyhteisöjä sosiaalisen median kautta: Nikunen käsitteli affektiivisuutta käyttäen esimerkkinä Soldiers of Odinin Facebook-ryhmää, jossa käytetään sellaisia tekstuaa-

Kuva 1: Kesäkoulun osallistajat kokoontuivat saman pöydän ääreen Lyhty-rakennukseen. Kuvaaja: Heidi Kosonen.

Kuva 2: Kaarina Nikunen puhui toivosta ja solidaarisuudesta. Kuvaaja: Heidi Kosonen.

lisiä ja visuaalisia keinoja, joilla ryhmän jäsenissä herätetään erilaisia tunteita liittyen sekä yhteisöön itseensä että uhkana nähtyihin maahanmuuttajiin. Esimerkkejä tällaisista sisällöistä ovat yhteenkuuluvuuden ja veljeyden tunnetta lisäävät maahanmuuttajavihamieliset meemit sekä kuvat rintana seisovista, Soldiers of Odinin liiveihin pukeutuneista miehistä. Affektit ovat siis vahvasti läsnä hyvin erilaisissa yhteisöissä, ja niiden kautta rakennetaan ”meidän” ja ”muiden” identiteettejä.

Itsenäisenä tutkijana työskentelevä tanskalainen antropologi ja professori Peter Hervik luennoi torstaina otsikolla *Culture Studies of Digital Hate: Methodological Implications for the Study of Hate Speech, Moral Outrage and Strategic Ignorance*. Hervikin luento kannusti kuulijoita reflektoimaan rotua poliittisena käsitteenä, joka edelleen määrittää ja luo valtasuhteita erilaisuuksia painottamalla. Hervik toi affektin ja diskriminaation yhteneväisyyden esiin siinä, miten molemmat ovat opittuja yhteiskunnal-

lisiä konstruktioita, vaikka kokisimme ne luonnollisiksi ilmiöiksi. Tutkija myös muistutti affektin olevan kompleksi käsite, jonka tutkimiseen kuuluu riski normatiivisten käsitysten uudelleen tuottamisesta. Hervik painotti myös näkemystään siitä, ettei suurten yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen useinkaan ole tutkijoiden harteilla: kulttuurintutkijan yhteiskunnallisena tehtävänä on sen sijaan yhteisten ongelmien tunnistaminen, pohtiminen sekä tarkastelu paremman yhteiskunnan mahdollistamiseksi.

Turun yliopistossa työskentelevä kulttuurintutkimuksen dosentti sekä tietokirjailija Olli Löytty käsitteli luenollaan *Racist and National(ist) Symbols in a Finnish Antiracist Comics Zine 2015* pakolaiskriisiin kantaa ottanutta Zine-sarjakuvalehteä *Nyt riittää!* Sarjakuvakulttuuri <3 monikulttuurisuus ja erityisesti sarjakuvassa hyödynnettyä rasistista ja nationalistista kuvastoa. Sarjakuvilla on pitkä historia poliittisen aktivismin ja propagandan välineinä. Tällainen on myös suomalainen Zine, joka ottaa kantaa antirasismiin, feminismiin ja eläinten oikeuksien puolesta. Lehti syntyi nopeana affektiivisena reaktiona vuoden 2015 pakolaiskriisiin, ja siinä eri sarjakuvataiteilijat käsittelevät rasismiin liittyvää symboliikkaa. Eri tekijöiden piirtämiä sarjakuvia yhdistää rasisteista muodostuva stereotypia tyhminä, pieninä ja epä-

varmoina. Luennolla näytetyt sarjakuvat herättivät osallistujissa nauruntyrskähdyksiä, mutta synnyttivät myös keskustelua siitä, kuinka tarkasti tällainen pilkkaava kuvasto ”osuu” kohteeseensa ja olisivatko sarjakuvat kenties erilaisia, jos niitä ei olisi luotu omassa hektisen affektiivisessa kontekstissaan vuonna 2015, vaan esimerkiksi nyt, vuonna 2022.

Sarjakuvan analyysi johti edelleen mielenkiintoiseen keskusteluun anti-rasismista sekä siitä, minkälaisella toiminnalla yhteiskunnan tulisi välttää rasisististen rakenteiden uudelleen tuottamista. Sarjakuvantekijät kritisoivat pakolaisiin kohdistuvaa vihapuhetta, ennakkoluuloja sekä väkivaltaa, mutta implisiittisiä yhteiskunnassa esiintyviä konstruktioita ei teoksessa tuotu esille. Keskustelun lopuksi mainittiin tarpeesta kehittää antirasistista toimintaa, joka ei kategorisoi ihmisiä huonoiksi rasisiteiksi ja hyväksi liberaaleiksi: myös liberaaleiksi identifioituvat ihmiset voivat olla osallisia rasisististen käytäntöjen ylläpitämisessä, vaikka tämä tapahtuisikin tiedostomatta. Luennolla jäätiin pohtimaan minkälainen toiminta kykenisi haastamaan myös jokapäiväisiä rasisistisiä käytäntöjä, kuten mikroaggressioita.

Lapin yliopiston sukupuolentutkimuksen professori Leena-Maija Rossin esitelmä *Affective Feminisms – Generational Divisions and Connections* toi esille

feminismin, sukupuoli-identiteetin ja affektin käsitteitä sukupuolentutkimuksen näkökulmasta. Seksuaalista normatiivisuutta sekä heteroseksististä eksklusiivisuutta kritisoitiin viittaamalla queer-identiteettiin kohdistuvaan syrjintään myös feministisen yhteisön sisällä. Esimerkkinä diskriminaatiosta Rossi toi esiin syrjijämistarkoitukseen luotua koikeilevaa ”terminologiaa” – kuten käsite *gender critical* – jossa syrjintää peitellään tuottamalla tietynlaista ”objektiivisuuden” ja ”tieteellisyyden” auraa tavoittelevaa sanastoa. Rossi totesikin luentonsa alussa affektin olevan niin voimaannuttava kuin lamaannuttavakin ilmiö. Viittaus Sara Ahmedin *Cultural Politics of Emotion* (2004) teokseen tarkensi, ettei esimerkiksi vastenmielisyyden tunne ole sisäänpäin kääntyvä affekti, vaan vaikuttaa sitä ympäröiviin tunteisiin ja kehoihin. Affektia tutkaillessa nostettiin myös esille seuraavia kysymyksiä: Miksi ihmisten ylipäätään tulisi sopia pelkistettyihin, ideologisiin kategorioihin? Onko +-merkillä LGBTQAI-kirjainlyhenteen perässä mahdollisuus tuoda uusia näkemyksiä sukupuoli-identiteetin käsittelyyn? Rossin pohdinat nostivat kuulijoissa esiin tunteikkaita reaktioita, mikä havainnollisti affektin vaikutusta myös kesäkoulu-yhteisön sisällä.

Opiskelijoiden työt

Kesäkouluun sessioiden aikana käsiteltiin artikkeliluonnoksia¹, joissa puhuttiin median affektiivisistä käytännöistä sekä erilaisista representaatiotavoista. Esitelmässä puhuttiin esimerkiksi naispuolisten muslimitaustaisten maahanmuuttajien affekti- ja tunnekokemuksista, joissa välittyivät erilaisuuden, traumojen, syrjinnän, rasismien ja kuulumattomuuden kokemukset uudessa kotimaassa. Yhteistä näille kaikille kokemuksille oli se, että niihin olivat vaikuttaneet sosiaalisen median affektiivinen ympäristö, kuten Facebook-komentointi tai Twitterin aihetunnisteet. Eräässä paperissa tarkasteltiin myös vanhempaa elokuva-aineistoa, jonka yhteydessä kävi ilmi, miten myös perinteinen uutismedia on aikoinaan osallistunut keskusteluun kuoleman yhteydessä ilmenevistä tunteista ja vaikuttanut mielikuviin kuolemasta yhteiskunnassa.

Median affektiivisuuden ja erilaisen representaatioiden lisäksi esitykset keskittyivät muun muassa hyvinvointikulttuuriin, luovien töiden poliittiseen vaikutusvaltaan sekä yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin. Eräässä alkavassa tutkimuksessa pohdittiin feministiä spirituaalisuutta: esitelmä keskittyi nais-yhteisöjen samanaikaiseen mahdollisuuteen voimaa antavina, inklusiivina

ryhminä sekä poissulkevana, syrjivinä kokoontumisina. Keskustelun aikana viitattiin feminismi-käsitteen laajuuteen ja edelleen muuttuvaan luonteeseen. Erilainen näkökulma affektiteoriaan tuotiin esille sikaloiden kaupallista liha-tuotantoa kritisoivan taiteen tutkimuksen kautta. Esitelmä käsitteli taiteilijakaksikko Laura Gustafssonin ja Terike Haapojan ääni-installaatiota *Waiting Room* (2019) ja totesi taiteen hakevan yleisöltä tunteellista reaktiota, jonka tarkoituksena on saada yleisö pohtimaan eläinten ja ihmisten välistä valtasuhdetta. Myös kasvatus- ja nuorisovaltasuhteita havainnoitiin keskustelemalla monikulttuurisen aikuiskoulutuksen haasteista opettajan näkökulmasta kuten myös nuorten mielipiteen arvostamisen tärkeydestä antirasistisen diskurssin kehittämisessä. Jälkimmäisessä esitelmässä keskityttiin valkoisen normatiivisuuden ongelmallisuuteen sekä tarpeeseen kehittää merkittäviä keskusteluja nuorten kanssa valtasuhteiden purkamiseksi. Valtasuhteiden purkaminen ja toiseuttaminen aikuisten sekä nuorten välillä oli myös olennainen esitelmässä Suomi-Tumblr nuorten postauksista.

Aikamme kulttuuri on median kylästä. Ihmiset ilmaisevat ja käsittelevät affektiivisia kokemuksiaan entistä enemmän median välityksellä, ja varsinkin sosiaalinen media tarjoaa monelle

tähän helpon väylän. Digitalisoituneessa ajassa medialla on entistä suurempi vaikutus siihen, kuinka ilmaisemme, kierättämme ja koemme tunteita. Kesäkuussa julkaistu Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan rahoittama ja Jyväskylän yliopiston, Tampereen yliopiston ja Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoiden toteuttama raportti *Verkkoviha: vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit* (Saresma ym. 2022) muistuttaa, kuinka merkittävä osa esimerkiksi vihapuherikoksista on yksittäisten henkilöiden levittämää ja tapahtuu nykyisin suurimmaksi osaksi internetissä, erityisesti sosiaalisessa mediassa ja anonyymeillä keskustelupalstoilla. Misinformaatio ja vastakainasettelu ovat iso osa tämänhetkistä yhteiskunnallista keskustelua. Tutkimus toimii vastavoimana näille kehityskuluille.

VIITTEET

1. Kesäkoulun tekstien sekä käytyjen keskustelujen ja saatujen palautteiden pohjalta on tarkoitettu koota tunneyhteisöihin keskittyvä artikkelikokoelma julkaistavaksi syksyllä 2023.

LÄHTEET

Ahmed, Sara (2004) *The Cultural Politics of Emotion*. Oxfordshire: Routledge.

Jyväskylän yliopisto (2022) Seminaarinmäki. <https://tiedemuseo.jyu.fi/fi/kampusymparisto/kampusopaslinkki/vanha-seminaarimaki> (Tarkistettu syyskuussa 2022)

Saresma, Tuija, Pöyhtäri, Reeta, Knuutila, Aleks, Kosonen, Heidi, Juutinen, Marko, Haara, Paula, Tulonen, Urho, Nikunen, Kaarina & Rauta, Jenita (2022) *Verkkoviha: Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Ässämäki, Aino (2022) Seminaarinmäki Jyväskylässä sai Euroopan kulttuuriperintönnuksen ensimmäisenä Suomessa. *Yle.fi* 29.4.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12423797> (Tarkistettu syyskuussa 2022)

Maija-Stina Larkio, Heikki Rosenholm, Miia Tikka & Kaisa Tiusanen

FM **Maija-Stina Larkio** on väitöskirjatutkija Helsingin yliopiston Koulun, kasvatuksen, yhteiskunnan ja kulttuurin tohtori-ohjelmassa. Hän tutkii sitä, miten nuorten kokemukset voivat auttaa antirasistisen ajattelutavan kehittämisessä.

FM **Heikki Rosenholm** on väitöskirjatutkija Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtori-ohjelmassa Junossa. Hän tutkii kuoleman sekä tunteiden esitystapoja 1940–1950-luvun suomalaisessa elokuvassa.

YTK **Miia Tikka** on politiikan tutkimuksen maisteriopiskelija Jyväskylän yliopistossa. Hän tekee maisterintutkielmaa Sanna Mariniin kohdistuvasta vihapuheesta netin keskustelupalstoilla.

YTM **Kaisa Tiusanen** on väitöskirjatutkija Tampereen yliopiston Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa. Hän tutkii väitöskirjassaan ruokaan ja terveyteen kytkeytyviä subjektiivisia sekä kulttuurisen erottautumisen tapoja mediassa.